

*Адаховська Надія Сергіївна,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

СПЕЦИФІКА ЗДІЙСНЕННЯ МАЙНОВИХ ПРАВ НЕДІЄЗДАТНИХ І ОБМЕЖЕНО ДІЄЗДАТНИХ ГРОМАДЯН

Держава, будучи необхідним гарантом і інструментом соціального і правового регулювання, піклується про особу та її інтереси, встановлює справедливі правила взаємовідносин між людьми, засновані на принципі гуманізму та суспільної моралі. У сучасних соціально-економічних умовах, обтяжених кризовими явищами, важливо забезпечити належний життєвий рівень соціально незахищених верств суспільства. Пріоритетну роль в цьому напрямку займає процес вдосконалення законодавства і правозастосовної практики в області майнових прав недієздатних і обмежено дієздатних громадян. Названі права охороняються системою норм багатьох галузей права, які передбачають різного роду заходи правової охорони і захисту, а в деяких випадках і їх обмеження. Провідна роль в цьому напрямку належить цивільному праву. Самостійна реалізація і захист майнових прав самими недієздатними і обмежено дієздатними громадянами, як правило, викликає певні складнощі, що робить їх однією з найбільш уразливих категорій населення. У реальному житті систематично порушуються в основному їх майнові права, як з боку приватних, так і публічних осіб. Все частіше зустрічаються випадки, коли громадяни або посадові особи різних відомств намагаються скористатися особливим станом недієздатних або обмежено дієздатних громадян з метою отримання різного роду майнових вигод. Аналіз статистичних даних і матеріалів правозастосовної практики в сфері обмеження і позбавлення дієздатності показує, що держава ще не в повній мірі розробило ефективні механізми забезпечення стабільного майнового стану даної категорії громадян.

Серед конкретних майнових прав особливо гостро стоять проблеми здійснення і захисту спадкових і житлових прав. Так, перебуваючи під опікою, громадяни суттєво обмежені у спадкуванні майна своїх опікунів. У житловому законодавстві взагалі відсутнє згадка про права членів сім'ї власника житла, визнаних недієздатними або обмежено дієздатними. фактично і юридично це означає, що їх права захищені недостатнім чином.

Можливість володіння майновим правом створює передумову для забезпечення майново-розпорядчої самостійності суб'єкта і є основою його участі в цивільному обороті. У сфері майнових правовідносин специфіка правосуб'єктності недієздатних і обмежено дієздатних проявляється при

реалізації ними права власності на майно, права заповіту і спадкування, а також підприємницької діяльності. Визнання громадянина недієздатним або обмежено дієздатним не тягне за собою його виключення з суб'єктів цивільного права. Йому належить більшість цивільних прав та обов'язків, що виникли як до встановлення недієздатності (обмеженої дієздатності), так і після цього. В основному ці права і обов'язки базуються на угодах, що дозволяє говорити про недієздатного громадянина як про суб'єкта угоди. Відсутність у недієздатного громадянина усвідомленої волі призводить до того, що юридичні дії за нього здійснює опікун. Здійснення угоди опікуном не усуває самого недієздатного з числа її суб'єктів, тому що вона відбувається від його імені і в його інтересах. Однак це стосується лише тих операцій, які не вимагають особистого здійснення.

Специфіка правосуб'єктності недієздатних і обмежено дієздатних громадян проявляється в зменшенні (обмеження) обсягу їх правових можливостей як власників щодо деяких видів майна за родовою ознакою: віднесених до джерел підвищеної небезпеки; або володіння якими становить соціальну небезпеку. До першої групи належать автотранспортні засоби, які дозволено мати в приватній власності, але можуть бути встановлені обмеження щодо володіння (право керування), до другої – всі види вогнепальної зброї та індивідуальних засобів захисту, щодо яких є правові обмеження щодо володіння, користування і розпорядження (наприклад, придбання, носіння, зберігання і т.п.).

Цивільне законодавство передбачає правову можливість громадян мати у приватній власності земельні ділянки, квартири, житлові будинки, цінні папери, підприємства, будь-яке інше майно, за винятком окремих передбачених у законодавчих актах видів майна, яке з міркувань державної або громадської безпеки чи в відповідність до міжнародних зобов'язань не може належати громадянину. Отже, коло об'єктів, з приводу яких громадяни, даної категорії спеціальних суб'єктів, можуть здійснювати право володіння, користування і розпорядження, досить широкий. Однак з метою збереження сталого майнового обороту і захисту прав та інтересів його суб'єктів законодавець передбачає особливі правові заходи охорони прав осіб, що беруть участь в укладанні угод.

Таким чином, здійснення і захист майнових прав недієздатних і обмежено дієздатних громадян мають певну специфіку, обумовлену особливим цивільно-правовим статусом даної категорії громадян, а також характером порушуваних прав. Це зумовлює необхідність розробки адекватних механізмів цивільно-правового регулювання відповідних відносин, а в деяких випадках переосмислення вже наявних правових конструкцій.